

ΛΕΥΚΟΣ ΠΥΡΓΟΣ

Έκθεση για τη Θεσσαλονίκη, στο σύμβολο της πόλης

Επιμέλεια: Άγγελος Αγγελίδης

Πρόσκληση για μια πιο στενή γνωριμία με τη Θεσσαλονίκη αποτελεί πλέον η επίσκεψη στο Λευκό Πύργο, ο οποίος άνοιξε ξανά τις πόρτες του στο κοινό. Η έκθεση, που οργανώθηκε από το Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, παρουσιάζει με συνοπτικό τρόπο όψεις της ιστορίας της Θεσσαλονίκης διαχρονικά, με στόχο να κεντρίσει το ενδιαφέρον των επισκεπτών να γνωρίσουν καλύτερα την πόλη, τα μνημεία και τα θεματικά μουσεία της.

Πρόθεση της έκθεσης δεν είναι να «μουσειοποιήσει» την πόλη, αλλά να τη «συστήσει» στους επισκέπτες και ακόμη περισσότερο στους κατοίκους της, στοχεύοντας στη δημιουργία μιας νέας ουσιαστικής σχέσης με την πόλη. Φιλοδοξία του νέου μουσείου είναι να αποτελέσει την αφηγηρία μιας περιήγησης στη Θεσσαλονίκη, χωρίς να υποκαθιστά τους υπόλοιπους μουσειακούς χώρους. Ένα επιπλέον στοιχείο που χαρακτηρίζει την έκθεση, από μουσειογραφική άποψη, είναι ότι ο σχεδιασμός της έγινε με γνώμονα τον σεβασμό της αρχιτεκτονικής ταυτότητας του μνημείου. Η έκθεση δεν ανταγωνίζεται ούτε κρύβει το μνημείο, αντίθετα το αναδεικνύει.

■ Ανακαλύπτοντας την ιστορία της πόλης

Αναδεικνύοντας στοιχεία που διακρίνουν διαχρονικά τη Θεσσαλονίκη, όπως ο αστικός χαρακτήρας της, η έκθεση εστιάζει σε στιγμές - ορόσημα και σε ιδιαίτερες πτυχές της ζωής της πόλης. Οι θεματικές ενότητες που αναπτύσσονται στο ισόγειο, στους πέντε ορόφους και στο δώμα του Λευκού Πύργου αναφέρονται στη θέση της Θεσσαλονίκης στον γεωγραφικό χώρο, στις μεταμορφώσεις του δομημένου χώρου, σε σημαντικές στιγμές της ιστορίας της, όπως αυτές αναδεικνύονται μέσα από τα μνημεία της, στην κομβική εμπορική της θέση στο σταυροδρόμι χερσαίων και θαλάσσιων δρόμων, στους κατοίκους της, στην πνευματική και πολιτιστική ζωή της, αλλά και στις γεύσεις της. Έτσι, οι επισκέπτες έχουν την ευκαιρία να πραγματοποιήσουν ένα γοητευτικό ταξίδι στο χρόνο από την ίδρυση της Θεσσαλονίκης έως και το πρόσφατο παρελθόν της, με συνοδεία τους ήχους, την ιδιαίτερη ατμόσφαιρα, το πνεύμα και τις γεύσεις της πόλης.

■ Οι ενότητες

Σε κάθε ενότητα έχουν προβλεφθεί δύο επίπεδα πληροφόρησης: στον κεντρικό χώρο του ορόφου αναπτύσσεται κάθε θέμα συνοπτικά, ενώ στα περιμετρικά δωμάτια υπάρχουν εφαρμογές για εμπάθυση σε επί μέρους πτυχές του, επιτρέποντας στους επισκέπτες να επιλέξουν τον ρυθμό με τον οποίο θα κινηθούν.

Ο εξώστης του Λευκού Πύργου λειτουργεί όχι μόνο ως χώρος θέασης της πόλης και της γύρω περιοχής, αλλά και ως προέκταση του εκθεσιακού χώρου. Σε επιλεγμένες επάλξεις έχουν τοποθετηθεί ενημερωτικές πινακίδες, που πληροφορούν τον επισκέπτη για το τι βλέπει σήμερα και τι έβλεπε κανείς άλλοτε.

Το πρακτικά αδύνατο εγχείρημα παρουσίασης 23 αιώνων ιστορίας σε έναν συνολικό χώρο μόλις 450μ² ήρθε εις πέρας με επιτυχία με τη βοήθεια

των νέων τεχνολογιών: οι πληροφορίες παρουσιάζονται κατά κύριο λόγο μέσα από ένα εντυπωσιακό σύνολο εφαρμογών εικόνας και ήχου, με τη μορφή προβολών, παρουσιάσεων βίντεο και διαφανειών, ηχητικών ντοκουμέντων και πολυμεσικών εφαρμογών σε οθόνες αφής, που συνδυάζονται αρμονικά με τον περιορισμένο αριθμό αρχαίων αντικειμένων που εκτίθενται.

Πέρα από την έκθεση στο μνημείο, άλλωστε, το εκθεσιακό σενάριο αναπτύσσεται σε δύο ακόμη συμπληρωματικά και αλληλένδετα επίπεδα πληροφόρησης: έναν οπτικό δίσκο DVD-ROM και την ιστοσελίδα www.lpth.org. Το DVD-ROM, το οποίο περιέχει το σύνολο του υλικού και των εφαρμογών, θα δοθεί στα σχολεία. Οι επισκέπτες της ιστοσελίδας θα βρουν πρωτότυπες εφαρμογές όπως ψηφιακό χάρτη της πόλης, όπου μπορεί κανείς να εντοπίσει μνημεία, μουσεία και χώρους πολιτισμού και να έχει χρήσιμες πληροφορίες για αυτά, χρονογραμμή γεγονότων που αφορούν άμεσα ή έμμεσα στην ιστορία της Θεσσαλονίκης, επιστημονικά κείμενα καταξιωμένων ιστορικών και αρχαιολόγων, βιβλιογραφία για την πόλη της Θεσσαλονίκης, αλλά και συνταγές εδεσμάτων που φανερώνουν τη γευστική ποικιλία που χαρακτηρίζει τη διατροφική ταυτότητα της πόλης. Ιδιώτες συλλέκτες από την Ελλάδα και το εξωτερικό και φορείς πολιτισμού συνεισέφεραν γενναϊόδωρα υλικά για την οργάνωση της έκθεσης.

■ Επίσκεψη στην έκθεση

Η ιστορικότητα και η ιδιόμορφη εσωτερική διαμόρφωση του οχυρωματικού Πύργου δεν επέτρεψαν την πραγματοποίηση των απαραίτητων επεμβάσεων προκειμένου ο Λευκός Πύργος να διαθέτει τις βασικές υποδομές ενός σύγχρονου μουσειακού κτιρίου. Έτσι, η έκθεση δεν διαθέτει κλιματισμό, τουαλέτες για τους επισκέπτες, αναψυκτήριο ή βεστιάριο. Καθώς, επίσης, ήταν αδύνατη η εγκατάσταση ανελκυστήρα, τα άτομα με κινητικά προβλήματα έχουν τη δυνατότητα να επισκεφθούν την έκθεση μόνο εικονικά, μέσω πληροφοριακών σταθμών στο ισόγειο του κτιρίου. Η ανάγκη διατήρησης σταθερών κλιματικών συνθηκών και η περιορισμένη αντοχή του μνημείου επιβάλλουν τον αυστηρό έλεγχο της ροής των επισκεπτών, κατά τις διεθνείς πρακτικές. Σύμφωνα με ειδική μελέτη, ο αριθμός επισκεπτών που θα βρίσκονται ταυτόχρονα στο μνημείο δεν μπορεί να υπερβαίνει τους 70, προκειμένου να διατηρούνται οι κατάλληλες συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας. Έτσι, η επίσκεψη οργανωμένων ομάδων (σχολείων, γκρουπ) θα γίνεται μόνο μετά από συνεννόηση και κράτηση-ραντεβού.

■ Λευκός Πύργος

Ο Λευκός Πύργος, το μνημείο - σύμβολο της Θεσσαλονίκης, που σήμερα υψώνεται μοναχικός στην παραλία της πόλης, στο παρελθόν αποτελούσε το νοτιοανατολικό πύργο της οχύρωσής της. Σύμφωνα με περιγραφές περιηγητών και παλαιές απεικονίσεις της πόλης, το θαλάσσιο τμήμα του τείχους, που καταδαφίστηκε το 1867, είχε τρεις πύργους, από τους οποίους ο ανατολικός ήταν ο Λευκός Πύργος, κτισμένος ακριβώς στο σημείο όπου συναντιόταν το ανατολικό με το θαλάσσιο τείχος. Η ακριβής χρονολόγησή του δεν είναι γνωστή, αλλά είναι σχεδόν

βέβαιο ότι κτίστηκε στα τέλη του 15ου αι., μετά την κατάκτηση της Θεσσαλονίκης από τους Τούρκους, και αντικατέστησε έναν παλαιότερο Βυζαντινό πύργο, ο οποίος αναφέρεται από το μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Ευστάθιο, στην περιγραφή της πολιορκίας της πόλης από της Νορμανδούς το 1185. Στη μακρά ιστορία του, ο πύργος έχει αλλάξει κατά καιρούς ονόματα και χρήσεις. Τον 18ο αιώνα αναφέρεται ως "Φρούριο της Καλαμαριάς", ενώ το 19ο αιώνα ως "Πύργος των Γενιτσάρων" και "Πύργος του Αίματος". Τα δύο τελευταία ονόματα οφείλονται στο γεγονός ότι ήταν φυλακή βαρυσυνιτών και η όψη του βαφόταν με αίμα από τις συχνές εκτελέσεις των φυλακισμένων από τους Γενίτσαρους. Το 1890 ένας κατάδικος για να αποκτήσει την ελευθερία του άσπρισε με ασβέστη τον πύργο και από τότε έμεινε η σημερινή ονομασία του, "Λευκός Πύργος". Μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλονίκης, το 1912, ο πύργος περιήλθε στο ελληνικό δημόσιο και είχε κατά καιρούς διάφορες χρήσεις. Στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου στέγαζε το κέντρο διαβίωσης των Συμμάχων, ενώ το 1916 ένας του όροφος χρησιμοποιήθηκε για τη φύλαξη αρχαιοτήτων που προέρχονταν από τις αρχαιολογικές δραστηριότητες των βρετανικών δυνάμεων στη ζώνη ευθύνης τους. Ακόμη χρησιμοποιήθηκε για την αεράμυνα της πόλης και ως Εργαστήριο Μετεωρολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Οι τελευταίοι που στεγάσθηκαν στον πύργο πριν από την αναστήλωσή του ήταν οι Ναυτοπρόσκοποι. Στην αρχή του 20ού αιώνα στο χώρο γύρω από τον πύργο λειτουργούσε το περίφημο καφενείο και το "Θέατρο του Λευκού Πύργου", που καταδαφίστηκαν το 1954, με σκοπό την επέκταση του πάρκου.

Ο πύργος είναι κυλινδρικός με ύψος 33,90 μ. και διάμετρο 22,70 μ. Έχει ισόγειο και έξι ορόφους, που επικοινωνούν με εσωτερικό κλιμακοστάσιο μήκους 120 μ., το οποίο ελίσσεται κοχλιωτά σε επαφή με τον εξωτερικό τοίχο, αφήνοντας στο κέντρο έναν κυκλικό πυρήνα διαμέτρου 8,50 μ. Έτσι, σε κάθε όροφο σχηματίζεται μια κεντρική κυκλική αίθουσα, με την οποία επικοινωνούν μικρότερα τετράπλευρα δωμάτια, ανοιγμένα στο πάχος του εξωτερικού τοίχου. Ο τελευταίος όροφος έχει μόνο την κεντρική αίθουσα και έξω από αυτήν δημιουργείται δώμα, που προσφέρει εξαιρετική θέα του γύρω τοπίου της πόλης και της θάλασσας. Όπως δείχνουν οι ιστορικές μαρτυρίες, αλλά και η εσωτερική διαρρύθμιση των χώρων, η ύπαρξη τζακιών, καπναγωγών και μικρών αφοδευτηρίων με αποχετευτικό σύστημα, ο πύργος δεν είχε μόνο αμυντική χρήση, αλλά ήταν και στρατιωτικό κατάλυμα. Μέχρι τις αρχές του 20ού αιώνα ο πύργος περιβαλλόταν από χαμηλό οκταγωνικό περίβολο, ενισχυμένο με οκταγωνικούς πυργίσκους στις τρεις γωνίες του. Στο εσωτερικό του υπήρχαν ένα δερβινακό ψυχοσπτήριο, πυριτιδαποθήκες και δεξαμενή νερού, ενώ επάνω στην είσοδό του σωζόταν τουρκική επιγραφή που ανέφερε ότι ο πύργος του Λέοντος έγινε το 1535-1536, χρονολογία που πιθανώς αναφέρεται στην κατασκευή του περιβόλου. Το 1983 - 1985 έγινε από την 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων η αναστήλωση του μνημείου και η μετατροπή του σε εκθεσιακό χώρο, έργο για το οποίο απονεμήθηκε το Βραβείο Ευρορα Nostra το 1988. Με την ευκαιρία του εορτασμού των 2.300 χρόνων από την ίδρυση της Θεσσαλονίκης, στέγασε την έκθεση "Θεσσαλονίκη - Ιστορία και Τέχνη", ενώ

το 2001 την περιοδική έκθεση "Ώρες Βυζαντίου - Καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο".

■ Θεσσαλονίκη

Η Θεσσαλονίκη ιδρύθηκε το 316/315 π.Χ. από το βασιλιά της Μακεδονίας Κάσσανδρο. Ο αρχικός πληθυσμός της συγκροτήθηκε από κατοίκους 26 μικρών πόλεων της γύρω περιοχής, που μετεγκαταστάθηκαν σ' αυτήν. Ο Κάσσανδρος έδωσε στην πόλη το όνομα της συζύγου του και αδελφής του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Η επιλογή της συγκεκριμένης θέσης από τον Κάσσανδρο υπήρξε εξαιρετικά επιτυχής, όπως έδειξαν ο χρόνος και η ιστορία. Κτισμένη σε περιοχή πλούσια σε παραγωγικές πηγές, προστατευμένη από τον ορεινό όγκο του Χορτιάτη, στο βάθος του ασφαλούς για τα πλοία Θερμαϊκού κόλπου, ανοικτή στη θαλάσσια επικοινωνία, με τους ποταμούς να ανοίγουν φυσικά περάσματα προς τη βαλκανική ενδοχώρα, η Θεσσαλονίκη, πραγματικό σταυροδρόμι χερσαίων και υδάτινων δρόμων, έμελλε να έχει τη μοίρα που λίγες ευρωπαϊκές πόλεις ευτύχησαν να έχουν: μακραινών, αδιάσπαστη ιστορική παρουσία και την οντότητα μιας μεγαλούπολης.

Κοσμοπολίτικη στην αρχαιότητα, όπως δείχνει και η λατρεία διάφορων θεών, της αρχαίας Ελλάδας αλλά και ξενόφερτων από την Αίγυπτο και την Ανατολή, η Θεσσαλονίκη έκανε την γνωριμία της με το χριστιανισμό το έτος 50, όταν ο Απόστολος Πάυλος την επισκέφθηκε για πρώτη φορά και δίδαξε σε εβραϊκή συναγωγή. Στην εποχή του Βυζαντίου υπήρξαν περίοδοι που ήταν η σημαντικότερη πόλη μετά την Κωνσταντινούπολη, η «Πρώτη μετά την Πρώτη», όπως την αποκαλούν οι Βυζαντινοί συγγραφείς. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας διατήρησε τη σπουδαιότητά της, όντας το μεγαλύτερο αστικό κέντρο στο ευρωπαϊκό τμήμα της οθωμανικής αυτοκρατορίας με πολυφυλετική κοινωνία. Με την απελευθέρωσή της το 1912 ενσωματώθηκε στο ελληνικό κράτος.

■ Σταυροδρόμι πολιτισμών

Λόγω της γεωπολιτικής της θέσης, η Θεσσαλονίκη υπήρξε ανέκαθεν σταυροδρόμι όπου συναντήθηκαν και συνυπήρξαν για μεγάλες χρονικές περιόδους άνθρωποι με διαφορετικές θρησκευτικές και πολιτιστικές καταβολές. Ωστόσο, διατήρησε σταθερά την ελληνικότητά της, η οποία ενδυναμώθηκε με την εγκατάσταση της μικρασιατικής προσφυγιάς το 1922. Η έκθεση στο Λευκό Πύργο παρουσιάζει με συνοπτικό τρόπο όψεις της ιστορίας της πόλης διαχρονικά, ελπίζοντας ότι θα κεντρίσει το ενδιαφέρον του επισκέπτη να γνωρίσει καλύτερα την πόλη, τα μνημεία και τα θεματικά μουσεία της.

Στόχος της έκθεσης δεν είναι να «μουσειοποιήσει» την πόλη, αλλά να τη «συστήσει» στους επισκέπτες και ιδιαίτερα στους κατοίκους της. Η γνωριμία αυτή είναι ουσιαστική, για να μπορέσει ο επισκέπτης της έκθεσης να συνειδητοποιήσει την ιστορικότητα και την αξία της πόλης, να «προσωποποιήσει» την πόλη και να αναπτύξει μαζί της σχέση σεβασμού: ότι γνωρίζουμε καλύτερα, το αγαπάμε περισσότερο. Η δημιουργία της σχέσης αυτής μοιάζει να είναι επιτακτική, σήμερα ακόμη περισσότερο, αφού η πόλη έχει δεχτεί τα τελευταία χρόνια πλήθος νέων κατοίκων, που έχουν ανάγκη από ένα τόπο για να ριζώσουν.

Η έκθεση στο Λευκό Πύργο θα είναι ανοιχτή από Τρίτη έως και Κυριακή, με ωράριο λειτουργίας 08:30-15:00. ■

